

*До спеціалізованої вченої ради Д 26.007.03
у Національній академії внутрішніх справ
(ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1)*

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Кідіної Наталі Володимирівни
«Кримінологічні засади індивідуалізації покарання неповнолітніх в
Україні», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних
наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право**

Актуальність теми дослідження. Інститут кримінального покарання є одним з дієвих механізмів протидії злочинності, у тому числі злочинності неповнолітніх. Тобто найсуворішим заходом державного реагування на вчинене кримінальне правопорушення є покарання, що застосовується за вироком суду до винної особи. З метою виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів, таке покарання має бути законним, справедливим, обґрунтованим, а отже належним чином індивідуалізованим.

На сьогодні, злочинність дітей залишається однією з суттєвих проблем сучасної України. Актуальність дослідження цього явища обумовлена тим, що рівень злочинної активності неповнолітніх є важливим показником криміногенної ситуації у суспільстві, а її тенденції в значній мірі визначають майбутній стан злочинності в країні.

Протягом 2016–2020 рр. на території України спостерігається поступове зменшення кількості кримінальних правопорушень, що вчиняються дітьми, зокрема у 2016 р. за їх участю було вчинено – 5230 кримінально-караних діянь, 2017 р. – 5608, 2018 р. – 4750, 2019 р. – 4088, 2020 р. – 4019. Частка злочинів, що вчиняються дітьми, у структурі всієї злочинності в середньому становить до 8 %. Статистичний аналіз є необхідним для оцінки досліджуваного виду злочинності тільки у

Вх. №		2526		1
23	04			20 21р.
осн. док.		15		додаток —

взаємозв'язку з виявленими характеристиками соціальних явищ та процесів, що притаманні суспільним зв'язкам, відносинам, життєдіяльності неповнолітніх.

Одним із засобів правового характеру реалізації кримінологічної політики протидії злочинності неповнолітніх є призначення покарання неповнолітнім, що вчинили кримінальні правопорушення, зокрема його індивідуалізація. На даний час індивідуалізація призначення покарання неповнолітнім певною мірою ускладнена через чинні загальні підстави та оціночні поняття. При цьому закон не конкретизує зміст різноманітних обставин, що індивідуалізують призначення покарання неповнолітнім, зазначаючи лише загальні принципи, якими повинен керуватися суд. У зв'язку з цим, суди не мають відповідної нормативної бази для реального виконання приписів закону про врахування рівня розвитку особистості неповнолітнього та інших особливостей, ступеню впливу на вид та розмір покарання окремих пом'якшуючих та обтяжуючих обставин. Таким чином, має місце протиріччя між необхідністю всебічної індивідуалізації призначення покарання неповнолітнім та відсутністю достатньої теоретичної бази для вдосконалення в цьому напрямку законодавства та правозастосовної практики.

В юридичній літературі різним аспектам, які стосуються проблем індивідуалізації покарання неповнолітніх, в своїх роботах приділяли увагу відомі вітчизняні та зарубіжні вчені в галузі кримінології та кримінального права, зокрема В.І. Арькова, Ю.В. Баулін, Н.Л. Березовська, А. А. Березовський, А. Б. Блага, І. Г. Богатирьов, Р. І. Брящей, В. П. Герасименко, В. В. Голіна, О. П. Горох, О. О. Горшенін, О. М. Джужа, Т. А. Денисова, О. О. Дудоров, Ю. І. Ємець, А. П. Закалюк, Д. В. Казначєєва, І. І. Карпець, О. О. Книженко, О. М. Костенко, Г. А. Кригер, В. В. Кузнецов, Н. Ю. Максимова, В. О. Меркулова, А. А. Музика, О. Г. Колб, В. В. Кузнецов, Н. В. Кулакова, Н. В. Лісова, О. М. Литвинов, В. А. Ломако,

І. Г. Лубенець, В. І. Осадчий, Є. О. Письменський, М. С. Пузирьов,
Д. В. Ривман, М. В. Романов, А. В. Савченко, С. В. Сахнюк,
В. В. Скибицький, А. Х. Степанюк, В. Я. Тацій, Ю. М. Ткачевський,
В. М. Трубников, В. І. Тютюгін, Є. В. Фесенко, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк,
В. В. Черней, В. І. Шакун, С. Д. Шапченко, І. С. Яковець, О. О. Ямкова,
С. С. Яценко та ін.

Віддаючи належне результатам наукових розробок цих та інших вчених, ураховуючи теоретичну і практичну значущість їх досліджень, спеціального вивчення потребують питання кримінологічних засад індивідуалізації покарання неповнолітніх в Україні.

Складність і комплексність даного феномена, в умовах сьогодення, обумовили актуальність його подальшого наукового дослідження. Ознайомлення із текстом дисертації, автореферату та опублікованими працями Н. В. Кідіної дає підстави стверджувати, що проведене нею дослідження є спробою новітнього погляду на досліджувану проблематику, на основі якого дисертантом сформульовані принципово нові висновки та пропозиції щодо кримінологічних засад індивідуалізації покарання неповнолітніх в Україні.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації підтверджується тим, що дисертація містить необхідні складові елементи. Автор дослідив різноманітні наукові підходи щодо кримінологічних засад індивідуалізації покарання неповнолітніх в Україні. Зміст досліджуваних понять розроблювався не тільки в теорії кримінального права, але й в кримінології, що обумовлено його складністю, багатоаспектністю та неоднозначністю.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація підготовлена відповідно Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року (постанова Кабінету Міністрів України від 30 травня

2018 р. № 453), Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр. (Указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015), Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021), Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015, від 14 вересня 2020 р. 392/2020), Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 р. (розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 р. № 1027-р) та Плану заходів її реалізації на період до 2023 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 листопада 2019 р. № 1335-р), Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр. (постанова загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454); Пріоритетних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 рр. (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 р., протокол № 28).

Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ (протокол від 29 жовтня 2015 р. № 3) та схвалена Координаційним бюро НАПрН України (№ 769, 2015 р.).

Предмет і об'єкт дослідження. Аналіз автореферату та дисертації Н.В. Кідіної свідчить про те, що об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають в процесі призначення покарання неповнолітнім, а предметом є кримінологічні засади індивідуалізації покарання неповнолітніх в Україні.

Структура дисертаційного дослідження. Робота складається з анотації (українською та англійською мовами), списку опублікованих праць за темою дисертації, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 258 сторінок, з яких основний текст дисертації – 197

сторінка, список використаних джерел 321 найменування на 31 сторінці, 4 додатків – на 17 сторінках. Список використаних джерел свідчить про використання дисертантом широкого кола нормативно-правових актів, спеціальної літератури, яка стосується як безпосередньо досліджуваної проблеми, так і інших аспектів, які мають значення для правильного її розв'язання.

Дослідження ґрунтується на солідній емпіричній базі, яку складають статистичні та аналітичні матеріали Офісу Генерального прокурора України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної служби статистики України, Державної судової адміністрації України, Уповноваженого Президента України з прав дитини за період 2015–2020 рр.; результати вивчення 427 кримінальних проваджень (2015–2019 рр.) та 152 судових рішень щодо кримінальних правопорушень неповнолітніх та за їх участю у Львівській, Чернігівській, Дніпропетровській, Одеській областях та м. Києві; аналітичні узагальнення МВС України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Верховного Суду, Державної судової адміністрації України.

Обсяг опрацьованих Н. В. Кідіною матеріалів свідчить про те, що нею було проведено дослідження на високому рівні, що дало змогу сформулювати самостійні та оригінальні висновки та пропозиції, які відображають наукову новизну дисертаційного дослідження, у тому числі достатньо обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства.

Така структура дисертації дозволила автору системно і послідовно розкрити всі питання, які мали бути розглянуті в ній відповідно до мети та завдань дослідження.

Дисертація ґрунтується на комплексному підході та характеризується належним рівнем наукового узагальнення. Методологічною основою дисертації виступають загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема,

історико-правовий метод був застосований у процесі вивчення вітчизняного досвіду індивідуалізації призначення покарання неповнолітнім (підрозділи 1.1, 1.2); формально-логічний – з метою надання кримінально-правової та кримінологічної характеристики злочинності неповнолітніх, що обумовлює індивідуалізацію призначення покарання неповнолітнім (підрозділ 1.2, розділ 2); порівняльно-правовий – для виявлення особливостей кримінально-правового регулювання призначення покарання неповнолітнім в Україні та зарубіжних країнах, а також оцінки можливостей упровадження іноземного досвіду у вітчизняну правозастосовну практику (підрозділи 1.3, розділ 2); документальний – під час опрацювання матеріалів кримінальних проваджень за окремими кількісними та якісними параметрами з подальшою інтерпретацією одержаних результатів у дисертаційній роботі (підрозділи 2.2, 3.1, 3.2); аналізу – при формулюванні висновків до розділів і загальних оцінок, а також пропозицій щодо удосконалення індивідуалізації призначення покарання неповнолітнім (розділи 1–3); логіко-нормативний – для аналізу законодавчих та відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів з питань запобігання кримінальним правопорушенням, вчиненим неповнолітніми (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2); психологічні методи (опитування, соціометрії) надали змогу виявити особливості особи неповнолітнього правопорушника (підрозділ 2.1); статистичний метод – для здійснення аналізу зібраних емпіричних даних, а також офіційної статистичної звітності (розділи 2–3).

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших в Україні комплексним монографічним дослідженням кримінологічних засад індивідуалізації покарання неповнолітніх в Україні з урахуванням сучасного стану кримінального, кримінального процесуального законодавства та правоохоронної діяльності. У роботі обґрунтовано низку нових

концептуальних положень, висновків і рекомендацій.

У першому розділі досліджені теоретико-прикладні засади застосування засобів кримінологічного характеру при індивідуалізації покарання неповнолітніх.

Н. В. Кідіною систематизовано наукові здобутки науковців із питань призначення покарання неповнолітнім, зокрема його індивідуалізації. Важливим є те, що норми кримінального закону спрямовані на охорону інтересів неповнолітніх при призначенні покарання, з одного боку, є частиною Кримінального кодексу, а з іншого – мають свій власний об'єкт регулювання, спрямованість і призначення. Автором було доведено, що реакція законодавця на кримінальне правопорушення, вчинене неповнолітнім повинна бути виражена не стільки каральним впливом на нього, скільки усуненням наслідків недостатньої соціалізації.

Запропоновано визначення «індивідуалізації призначення покарання неповнолітнім» як принцип і головна складова правового режиму обрання неповнолітньому необхідної і достатньої міри покарання, що забезпечує досягнення його цілей, в повній відповідності з характером і ступенем суспільної небезпеки вчиненого кримінального правопорушення, особливостями особи винного (неповнолітнього), умовами його життя і виховання, характером впливу на нього старших за віком осіб, а також обставинами пом'якшуючими і обтяжуючими покарання (с. 40).

Проаналізовано підстави і критерії диференціації та індивідуалізації покарання неповнолітніх, що вчиняють кримінальні правопорушення, зокрема: характер і ступінь суспільної небезпеки кримінального правопорушення та особу винного. Завдання суду полягає в тому, щоб з урахуванням усіх обставин справи та особи винного, обрати йому певну міру покарання; індивідуалізувати покарання таким чином, щоб воно було внутрішньо прийнято неповнолітнім як справедливе, і було оцінено оточуючими як відповідне вчиненому та особі винного (с. 46). Шлях

індивідуалізації призначення покарання неповнолітнім йде від абстрактного до конкретного, від загальних вказівок кримінального законодавства, від індивідуалізації за складом злочину до особи винного, яка вчинила злочинне діяння, враховуючи їх специфічні й особистісні особливості.

Здійснено ґрунтовний аналіз міжнародних правових актів щодо особливостей застосування покарання до неповнолітніх (с. 67-71), визначення основних його принципів та меж, а також законодавство країн Європи (Болгарії, Данії, Естонії, Іспанії, Італії, Литви, Нідерландів, Польщі, Франції, Швеції, Швейцарії, Литовської Республіки, Німеччини) та інших країн. З'ясовано, що відмінною рисою кримінального законодавства ряду країн Західної Європи є наявність окремих нормативних правових актів, що регламентують питання кримінально-правової відповідальності неповнолітніх (с. 73-77).

У розділі 2 «Кримінологічні засади призначення покарання неповнолітнім» автором проведено ґрунтовний аналіз кримінологічних критеріїв, що визначають результат процесу індивідуалізації призначення покарання неповнолітньому, який вчинив кримінальне правопорушення.

Науковий інтерес представляє аналіз положень ст. 65–67 КК України, який дозволив зробити висновок про те, що в ній закріплена система загальних засад, окрім яких, при призначенні покарання, варто враховувати спеціальні (ст. 68–71 КК України) та особливі (ст. 103 КК України), зокрема, причини та умови правопорушення; умови життя і виховання неповнолітнього; вплив дорослих; антисоціальну активність; рівень розвитку (стан розумової діяльності, обсяг знань, параметри емоційно-вольової сфери); особистісно-психологічні ознаки (фізіологічні, емоційні, вольові, інтелектуальні властивості), що визначаються віковими характеристиками, а також можливості й умови для реституції та реабілітації без застосування примусових заходів кримінально-правового впливу з урахуванням культурних факторів середовища, в якому проживає неповнолітній (с. 82-86).

Також варто враховувати, що для осіб неповнолітнього віку, які вчинили протиправні діяння, характерні: недостатня зрілість вольової та емоційної сфери; несформованість стійких моральних переконань, системи цінностей; конформізм; підвищена збудливість; неврівноваженість тощо.

Н. В. Кідіною наголошено, що незважаючи на достатню кількість видів покарань для неповнолітніх, судові органи мають проблеми при виборі та призначенні покарань. І на основі цього автором було запропоновано шляхи вдосконалення системи покарань для неповнолітніх, що вчинили кримінальні правопорушення: а) введення нових видів покарань, які не будуть пов'язані з позбавленням волі: обмеження свободи з обов'язковим направленням неповнолітнього до виправного центру, із заборобою змінювати місце проживання, навчання, роботи, покидати житло в певні години доби, спілкуватися з потерпілим або його родичами; б) переглянути максимальний строк покарання у виді позбавлення волі; в) введення до системи кримінального судочинства «відновного правосуддя»; г) відмова від застосування додаткових покарань до неповнолітніх та заміну їх на виховні заходи (догана з боку суду; вибачення; спеціальні зобов'язання; підвищена турбота та нагляд над дитиною; відшкодування заподіяних майнових збитків; реституція; медіація, участь у виховних та пробаційних програмах); д) позбавлення штрафу ознак конфіскації майна (в частині звернення стягнення з майна неповнолітнього), а по можливості його заміни виховними заходами у разі несплати та відсутності підстав для розстрочки виплати; е) призначення такого покарання як громадські роботи неповнолітнім з 14 років (крім осіб, визнаних інвалідами першої або другої групи, а також вагітних).

Зазначено, що розвиток виконання покарання не має зводитися лише до поліпшення матеріального забезпечення чи удосконалення виховного процесу, а відбуватися у рамках здійснення комплексу заходів щодо узгодження кримінально-виконавчого законодавства та практики його

застосування до потреб суспільства, потерпілого, засудженого і його родини (с. 133-135, 138-140, 146-148).

У третьому розділі дисертації «Удосконалення кримінологічних засад індивідуалізації покарання неповнолітніх в Україні» запропоновано систему кримінологічних засад індивідуалізації покарання неповнолітніх.

Автором зроблено висновок, що важливим напрямком удосконалення кримінологічних засобів індивідуалізації призначення покарання неповнолітнім є застосування на практиці розробленого алгоритму врахування пом'якшуючих та обтяжуючих покарання обставин при призначенні покарання неповнолітньому за вчинення одиначного кримінального правопорушення (с. 182-188).

Дисертанткою запропонована система заходів удосконалення індивідуалізації призначення покарання неповнолітнім через застосування розробленої бальної системи, яка передбачає використання окремих бальних категорій при призначенні покарання неповнолітнім за вчинення тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень. Для тяжких кримінальних правопорушень один бал відповідає двом місяцям позбавлення волі, а для особливо тяжких — трьом (с. 194-204). При призначенні неповнолітнім покарання всім встановленим у справі пом'якшуючим та обтяжуючим обставинам відповідно до розробленої таблиці надається певна кількість «позитивних» або «негативних» балів.

Н. В. Кідіна запропонувала застосування кримінологічної експертизи відповідних законопроектів. Завданнями такої експертизи проекту нормативно-правового акта є: об'єктивне і повне дослідження поданого на розгляд експертів проекту відповідно до предмета експертизи, виходячи із загальносуспільних та загальнодержавних інтересів, засад побудови правової системи; розроблення за необхідності пропозицій щодо внесення до проекту або інших пов'язаних з ним нормативно-правових актів необхідних змін і доповнень; підготовка обґрунтованого експертного висновку з усебічною

оцінкою проєкту нормативно-правового акта.

Наукове та практичне значення роботи. Отримані в ході дослідження результати і пропозиції можуть бути використані у: науково-дослідній роботі – для подальшої розробки загальнотеоретичних та практичних напрямів запобігання вчиненню кримінальних правопорушень неповнолітніми (акт Національної академії внутрішніх справ від 23 травня 2019 р.); законотворчій діяльності – при вдосконаленні законодавства про кримінальну відповідальність та кримінальне покарання неповнолітніх (лист Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України від 15 січня 2017 р. № 07/5-5 ВР); освітньому процесі – під час підготовки лекцій, навчальних і практичних посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінології, кримінального права, кримінально-виконавчого права, кримінального процесуального права, оперативно-розшукової діяльності, а також при проведенні різних видів занять із відповідних дисциплін у процесі підготовці бакалаврів, магістрів за спеціальністю 081 «Право» та в системі підвищення кваліфікації працівників Національної поліції України (акт Національної академії внутрішніх справ від 21 травня 2019 р.).

Повнота викладення матеріалів дисертаційного дослідження в опублікованих працях дисертанта та їх апробація. Основні положення дисертації опубліковано в 26 наукових працях, серед яких чотири статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, дві статті – у зарубіжних наукових періодичних виданнях, 16 статей – у збірниках наукових доповідей, чотири праці, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Оцінка ідентичності змісту автореферату та основних положень дисертації. Автореферат повністю відповідає змісту дисертації та відображає основні положення та результати дослідження. Дисертація та автореферат відповідають встановленим вимогам щодо їх оформлення, які передбачені

Порядком присудження наукових ступенів.

Дисертант у своїй роботі продемонструвала високий теоретичний рівень викладу матеріалу, логіку дослідження, вміння застосовувати різноманітні методи наукового пізнання, аналізувати законодавчі акти, судову та іншу практику, коректно полемізувати з іншими авторами, аргументовано відстоювати свою точку зору, робити загальні науково та практично значущі висновки.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, слід вказати на його окремі недостатньо аргументовані положення, спірні оцінки і пропозиції, які мають бути обговорені під час публічного захисту та враховані автором у його подальшій науковій роботі.

1. Як зазначалося, заслуговує на увагу здійснення порівняльно-правового дослідження норм кримінального законодавства іноземних країн індивідуалізації покарання неповнолітніх. Звернення автора до досвіду законодавчої регламентації відповідальності за вчинення неповнолітніми кримінальних правопорушень у різних країнах світу демонструє, що спектр можливих запобіжних заходів та видів покарання достатньо широкий. Дослідження кримінальної відповідальності неповнолітніх дало можливість виділити риси кримінального законодавства країн Західної Європи, що регламентують питання кримінально-правової відповідальності неповнолітніх (ст. 75-77).

Автору бажано зазначити в чому зарубіжний досвід індивідуалізації покарання неповнолітніх близький вітчизняним законодавчим традиціям, і чому саме сучасний стан кримінального законодавства в цій частині потребує корегування з позиції кримінологічних засад індивідуалізації покарання неповнолітніх.

2. Наголошено, що незважаючи на достатню кількість видів покарань для неповнолітніх, судові органи мають проблеми при виборі та призначенні покарань. Н. В. Кідіна зазначає, що існує «непрацездатність» системи

покарань, яка не може бути реалізована в повному обсязі, а тому порушується єдність і взаємозв'язок її елементів, що веде до надмірного (іноді, необґрунтованого) застосування покарання у виді позбавлення волі на певний строк, а інші види покарань, які не пов'язані з ізоляцією неповнолітнього від суспільства, застосовуються вкрай рідко (5–8%) (с. 123-126).

Але не зазначено чим обумовлена «непрацездатність» системи покарань і не визначені шляхи розв'язання цієї проблеми.

3. Запропоновано шляхи вдосконалення системи покарань для неповнолітніх, що вчинили кримінальні правопорушення: а) введення нових видів покарань, які не будуть пов'язані з позбавленням волі: обмеження свободи з обов'язковим направленням неповнолітнього до виправного центру, із заборобою змінювати місце проживання, навчання, роботи, покидати житло в певні години доби, спілкуватися з потерпілим або його родичами; б) переглянути максимальний строк покарання у виді позбавлення волі; в) введення до системи кримінального судочинства «відновного правосуддя»; г) відмова від застосування додаткових покарань до неповнолітніх та заміну їх на виховні заходи (догана з боку суду; вибачення; спеціальні зобов'язання; підвищена турбота та нагляд над дитиною; відшкодування заподіяних майнових збитків; реституція; медіація, участь у виховних та пробаційних програмах); д) позбавлення штрафу ознак конфіскації майна (в частині звернення стягнення з майна неповнолітнього), а по можливості його заміни виховними заходами у разі несплати та відсутності підстав для розстрочки виплати; е) призначення такого покарання як громадські роботи неповнолітнім з 14 років (крім осіб, визнаних інвалідами першої або другої групи, а також вагітних) (с. 136-140).

Але в дослідженні не визначено на які саме органи державної влади покладається здійснення цих обов'язків та в які нормативно-правові акти необхідно внести зміни та доповнення.

4. На основі аналізу закріплених в законі правових засобів індивідуалізації призначення покарання неповнолітнім і сформованої практика їх застосування, дисертантка визначає, що одним з головних недоліків у такій діяльності є недостатнє вивчення особистості неповнолітнього, що вчинив кримінальне правопорушення. Автор акцентує, що для призначення покарання суду слід надавати особливого значення вивченню особистості винного в контексті минулих, нинішніх і майбутніх суспільних відносин, суб'єктом яких вона виступає (с.179-182).

На наш погляд, не можна обмежуватися лише особливостями поведінки неповнолітнього та його особистими якостями, а необхідно враховувати причини та умови скоєння кримінального правопорушення, конкретну життєву ситуацію (зокрема, врахування умов життя та виховання) та вплив її на неповнолітнього.

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що наведені критичні зауваження і рекомендації стосуються дискусійних питань даної роботи і в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Кідіної Наталі Володимирівни, яка має науково-теоретичне і практичне значення, містить наукові положення, що уособлюють нові підходи до вирішення конкретного наукового завдання і сприяють індивідуалізації покарання неповнолітніх в Україні.

Висновок щодо відповідності дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань». Рецензована робота є самостійною та завершеною науковою працею. Основні положення дисертації відображені в публікаціях та авторефераті. Повнота викладення дисертаційного дослідження в наукових фахових виданнях відповідає вимогам, встановленим ДАК МОН України.

Дисертаційне дослідження Кідіної Н.В. «Кримінологічні засади індивідуалізації покарання неповнолітніх в Україні» виконане на належному рівні, повністю відповідає встановленим вимогам до кандидатських

дисертацій, які передбачені пунктами 9, 11–14 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, основним вимогам до дисертацій та авторефератів дисертацій й іншим керівним документам Міністерства освіти і науки України.

Зміст дисертації, автореферату й опублікованих праць дає підстави зробити висновок про те, що Кідіна Наталя Володимирівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

**Провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
кримінологічних досліджень та
проблем запобігання злочинності
Державного науково-дослідного
інституту МВС України,
кандидат юридичних наук**

І.Г. Лубенець

«20» 09 2021 р.

Підпис І.Г. Лубенець засвідчую.

**Заступник директора
Державного науково-дослідного
інституту МВС України
кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник**

І.В. Опришко

«20» 09 2021 р.